

**STANJE IN PERSPEKTIVE RAZISKOVANJA
ETNIČNOSTI IN MANJŠIN V SLOVENIJI
(Uvodno predavanje na konferenci »Izzivi raziskovanja
etničnosti in manjšin na začetku 21. stoletja«
18.11.2005 v Ljubljani)**

Področje raziskovanja narodnega vprašanja je izrazito interdisciplinarno in multidisciplinarno. Trditve nekaterih strokovnjakov o upadu pomembnosti nacionalizma, nacionalne države in narodne identitete kot odločilnih družbenih dejavnikov oziroma procesov v svetu po padcu komunističnih režimov so se v realnosti kmalu izkazale za zgrešene. Manipulacija z narodno identiteto je danes najpomembnejši vzrok za družbene stranpoti in nestrpnosti. Z večjo mobilnostjo svetovnega prebivalstva pa so tako politiki kot raziskovalci poleg omenjenega področja soočeni s širokim spektrom vprašanj, ki se tičejo položaja in varovanja novodobnih manjšin, beguncev in azilantov.

Z naslovno problematiko se danes ukvarjajo različne raziskovalne inštitucije predvsem v okviru temeljnih raziskovalnih projektov. Največ raziskav je s področja etničnosti in narodnih manjšin, relativno malo pa s področja narodnega vprašanja. Pregled opravljenih raziskav na prvem področju v zadnjem desetletju kaže na tri tematske sklope: medetnični odnosi in etnična/narodna identiteta; klasične teme s področja poučevanja narodnih manjšin; proučevanje izseljenska/emigrantske problematike. To kaže na dejstvo, da je raziskovanje omenjenih področij nikakor ni v zatonu. Nadaljevanje proučevanja je torej potrebno na področju klasičnih kot novih problematik, večji poudarek pa bi bilo potrebno dati komparativnim temam. Poleg tega je na metodološko-disciplinarnem področju treba poglobljati multi- in interdisciplinarni pristop za celovitejšo sliko obravnavane tematike.

Ključne besede: narodno vprašanje, multi- in interdisciplinarni pristop

PRESENT SITUATION AND PERSPECTIVES OF THE ETHNICITY AND MINORITY RESEARCH STUDIES IN SLOVENIA
The research of ethnicity issue is distinctly inter- and multi-disciplinary. The claims of some experts about the decrease of significance of nationalism, national state and national identity as the primary social factors and processes in the world after the fall of communist systems, have soon turned out to be wrong. Manipulations of national identity are nowadays the most important cause of social intolerance. Due to the increasing mobility of the world population, politicians and researchers are faced with the wide spectrum of issues, concerning the status and protection of contemporary minorities, refugees and asylum seekers.

Different research institutions are nowadays dealing with this topic as part of fundamental research projects. The greatest number of research projects is from the field of ethnicity and national minorities, relatively less from the field of national question. The survey of the accomplished research in the former field during the last decade points at three topical clusters: inter-ethnic relations and ethnic/national identity, classical topics from the field of national minorities studies, emigration, thus proving that research of the above fields is certainly not declining. Further study is therefore necessary so in the field of classical as new topics; more emphasis, however, should be given to comparative topics. In the methodological and disciplinary field, the multi/interdisciplinary approach should be intensified to achieve a more all-embracing picture of the field.

Keywords: ethnicity question, inter- and multidisciplinary approach

Ne vem, ali sem prav jaz tisti poklicani, ki naj odgovori na v naslovu zastavljeno vprašanje. Sem pa zagotovo eden tistih, ki so se vso znanstveno kariero tako ali drugače ukvarjali tudi s problematiko, ki jo danes imenujemo raziskovanje etničnosti in manjšin, mi pa smo jo imenovali tudi raziskovanje narodnosti, narodnomanjšinskih vprašanj in varovanja narodnih manjšin, vprašanj narodne identitete in zavesti, temeljnih problemov sobivanja narodov, nekoliko pa tudi izseljeniška problematika in problematika diaspore, poenostavljeno – narodno vprašanje. Tematika torej, s katero so se in se ukvarjajo tudi raziskovalci današnjega slavljenca, Inštituta za narodnostna vprašanja, znanstvene ustanove, ki je bila desetletja dolgo nosilka tega specifičnega, v svojem temelju interdisciplinarnega raziskovanja.

Takih institucij je bilo po svetu malo, zato je bilo razmeroma malo tudi specializiranih raziskovalcev. Tudi doma je bila tovrstna raziskovalna dejavnost kljub inštitutu razdrobljena med različne visokošolske ustanove, znanstvene institute, predvsem pa zasidrana kot del raziskovanja posameznih znanstvenih disciplin. V prvi vrsti tistih, ki jih ponavadi nekoliko ohlapno imenujmo »nacionalne vede« – slovenistika, zgodovina, geografija, etnologija ... To pa seveda ne pomeni, da ne bi tudi raziskovalci drugih družboslovnih in humanističnih ved našli znanstvenega zanimanja za našeta vprašanja. Celovitega in vsebinsko zaokroženega preučevanja etničnosti in narodnih manjšin, torej narodnega vprašanja, si namreč ni mogoče predstavljati brez spoznanj pravne, ekonomske, sociološke, politološke, antropološke, filozofske, jezikoslovne in kar je še podobnih znanosti in njihovih specialnih raziskovalnih področij. Morda si lahko dovolim nekoliko preveč smelo trditev, da je potreba po njihovih dognanjih v najnovejšem času še mnogo večja, kot je bila v nekoliko bolj oddaljeni preteklosti. Gledano z današnjega zornega kota pa je zagotovo interdisciplinarni pristop – s čimer razumem sintezo in primerjavo rezultatov znanstvenega raziskovanja narodnega vprašanja – tisti, ki determinira današnjo potrebo in perspektivo nadaljnega preučevanja v naslovu referata zapisane tematike.

Preučevanje narodnih vprašanj je tudi v današnjem času ne samo potreba, temveč celo nujnost. Ni še tako dolgo, ko so nekateri vidni, tudi slovenski, znanstveniki prepričevali da je »bila v svojem času narodna identiteta na poti k sekularizirani moderni družbi politična nujnost. Danes pa je v svoji zahtevi po izključnosti, anahronizem«.¹ Prepričani so bili, da je čas nacionalizma minil ali je vsaj v zatonu. Da sodijo z njo povezana vprašanja, zlasti pa tako imenovana narodna identiteta, ki je gibalo etničnosti in narodnega vprašanja, v zgodovino, v 19. in 20. stoletje.

1 Andreas Moritsch, Narodna identiteta – nujnost ali anahronizem? V: Dušan Nečak (ur.), *Avstrija. Jugoslavija. Slovenija. Slovenska narodna identiteta skozi čas*, Ljubljana 1997, 40.

Podobno naj bi se godilo nacionalni državi. Tudi ta naj bi sodila v nek drug čas. Na njeno mesto naj bi stopile različne vrste integracij, demokratična preobrazba v nekdanjih komunističnih državah pa naj bi kar sama od sebe izničila mednacionalne napetosti in izbrisala narodnomanjšinske probleme. Skratka, »narodna identiteta je (naj bi bila) kot odločilen družbeni dejavnik časovno omejen pojav; kot se je nekoč pojavila, bo enkrat – kot vse, kar je pogojeno s časom – tudi izginila. Kdo živi v času, seveda nerad vidi, da je minljiv ne samo njegov realni čas, temveč tudi njegov idealni svet. Najbolj boleče je to spoznanje za ljudi, ki so ta idealni svet soustvarjali – v našem primeru za tiste, ki so si prizadevali za delitev sveta po narodnih identitetah oziroma entitetah.«²

Tako izrisani podoba usode nacionalizma in pomembnost narodnega vprašanja sta se pokazali za napačni. Treba se je (bilo) le ozreti okoli sebe in postalo je jasno, da čas nacionalizma nikakor ni minil, da se pomembnost narodne identitete ni v ničemer zmanjšala in da je potreba po preučevanju teh tematik danes morda še nujnejša, kot je bila v preteklosti. Domala vsi današnji mednarodni konflikti, še posebej tisti najbolj krvavi, temeljijo na nerešenih ali slabo rešenih narodnih vprašanjih. Prav manipulacija z narodno identiteto je danes najpogostejši vzrok za družbene stranpoti, od nestrpnosti do neuresničevanja manjšinskega varstva. Sodobni »hitri čas« in neslutena mobilnost svetovnega prebivalstva, povezana z globalizacijo in socialno-ekonomskimi problemi »juga sveta«, so ne samo pred politike, temveč tudi pred raziskovalce narodnih vprašanj navrgla povsem nova, pomembna in brizantna vprašanja. Ta so povezana s tako imenovanimi novodobnimi manjšinami ter begunci in azilanti – z njihovim položajem in varovanjem – zaradi slabega socialno-ekonomskega položaja in različnih družbenopolitičnih vprašanj ter razočaranj (Nemčija, Francija ...) se porajata ksenofobija in nestrpnost – z vprašanjem njihove akulturacije in integracije, in še celo vrsto drugih. Dela torej ne za slovenske ne za tuje preučevalce etničnosti in manjšin v Sloveniji nikakor ne bo zmanjkalo.

Pri nas pa je bilo, če se ozrem le na zadnjih deset let, na tem področju opravljenega veliko dela, in to v vseh treh oblikah raziskovalnega dela, ki ga (so)financira pristojno slovensko ministrstvo: v temeljnih raziskovalnih projektih, ciljnih raziskovalnih projektih in aplikativnih raziskovalnih projektih. Obsežnost znanstvenega raziskovanja v posameznih družboslovnih in humanističnih disciplinah mi ni omogočala podrobne analize stanja, vendar je indikativno tudi to, kar je bilo za to priložnost mogoče napraviti.

1. Z naslovno problematiko se ukvarjajo raziskovalci omejenega kroga znanstveno-raziskovalnih institucij. Praviloma gre za raziskovalce Inštituta za narodnostna vprašanja, Znanstvenoraziskovalnega centra SAZU, Filozofske fakultete, Fakultete za družbene vede, Znanstvenoraziskovalnega središča oziroma Fakultete za humanistične vede Univerze na Primorskem, pa tudi ISH, Fakultete za podiplomski študij, Mirovnega inštituta, Geografskega inštituta iz Ljubljane, Visoke policijsko-varnostne šole Ljubljana, ECERS (Evropski center za etnične raziskave) Univerze v Mariboru in Pedagoške fakultete univerze v Mariboru. V obravnavanem času ni zaznati intenzivnega raziskovanja naslovne problematike na denimo pravnih ali ekonomskih fakultetah in njihovih raziskovalnih institucijah, podobno je stanje na področju raziskovanj znanstveno-raziskovalnih institucij, ki se ukvarjajo s šolsko in z izobraževalno problematiko.
2. Največ raziskovalne dejavnosti s področja raziskovanja etničnosti in manjšinskih vprašanj je osrediščeno v tako imenovanih temeljnih raziskovalnih projektih. Od približno petnajstih projektov, ki zajemajo tovrstno problematiko, je več kot dve tretjini temeljnih raziskovalnih projektov. Sledijo ciljni raziskovalni projekti, le za okus pa je tistih, ki so v gradivu uvrščeni med aplikativne. Iz pregledanega gradiva, ki pa ni popolno,³ je razbrati, da so bili ciljni raziskovalni projekti v zadnjih desetih letih štirje, aplikativna pa le dva. Karakteristično je torej temeljno raziskovanje problemov etničnosti in manjšin v Sloveniji, kar je na svoj način nenavadno, nikakor pa ne nepotrebno. Prav strokovna dognanja s področja raziskovanja narodnega vprašanja naj bi bila namreč tista, ki naj bi državi/politiki pomagala reševati zapletena medetnična vprašanja, konflikte in spore.
3. Morda je najbolj očitna značilnost raziskovanja narodnega vprašanja, da je bilo prijavljenih in da je šlo skozi evalvacijsko sito najmanj raziskovalnih projektov na specialnem raziskovalnem polju »Narodno vprašanje«. V posameznih letih le kaka dva ali trije projekti vseh vrst.
4. Iz prej navedenega samo po sebi izhaja, da je raziskovanje naslovne problematike, ki je po naravi stvari tako rekoč *ex gentibus* interdisciplinarno, večinoma potekalo v disciplinarnih okvirih po evalvacijskih kriterijih posameznih strok. Res je sicer, da so nekateri projekti v evalvacijo raziskovalnega polja »Narodno vprašanje« prišli iz posameznih disciplinarnih polj, vendar le takrat, kadar je v to polje svoj projekt uvrstil njegov prijavitelj/nosilec ali se je tako odločil disciplinarni »nacionalni koordinator«. Tudi zato je preglednost nad opravljenimi raziskavami otežena, načrtovanje in

3 Poročila o financiranju raziskovalne dejavnosti iz proračuna RS od 1996–(2001) 2003.

sistematičnost raziskovanja pa močno omejena oziroma domala v celoti prepuščena inventivnosti, sposobnosti in raziskovalnemu interesu posameznih raziskovalcev, projektnih skupin in raziskovalnih institucij. To se kaže tudi v prej ko ne razdrobljeni projektni problematiki in v izbiri aktualnih problemov. To pa seveda ne pomeni, da ni bilo na tem raziskovalnem področju opravljenega veliko dela tudi v zadnjih desetih letih.

5. Področje raziskav etničnosti in manjšin v Sloveniji, kot se kaže skozi od države (so)financirane projekte, bi lahko na načelni ravni razdelili v dve temeljni skupini: na področje raziskovanja narodnomanjšinskih problemov in na raziskovanje problematike izseljenstva in novodobnih manjšin. Oboje seveda v prvi vrsti temelji na raziskovanju elementa etničnosti. Že malo bolj podrobna analiza pa vendarle pokaže široko paleto tematskih sklopov.

A) Med najmočnejše zastopane sodi tematika medetničnih odnosov in etnične/narodne identitete. Na ravni raziskovanja te tematike v Sloveniji je (bil) zagotovo nosilni temeljni, izrazito interdisciplinarni projekt »Etnična identiteta in medetnični odnosi v slovenskem etničnem prostoru«. V to tematsko skupino sodi tudi projekt »Medetnični odnosi v obmejnem prostoru med Slovenijo in Hrvaško«, v najnovejšem času pa projekt »Procesi etničnega razlikovanja v Sloveniji: soočenje percepcij«. Posebne pozornosti je (bila) deležna tudi problematika narodne identitete, še posebej v kontekstu povezovanja Slovenije v evropske integracije. V obravnavanem obdobju je bil prvi na to temo interdisciplinarni projekt »Avstrija. Jugoslavija. Slovenija. Slovenska narodna identiteta skozi čas«, vendar financiran s tujimi sredstvi. Če je ta projekt poskušal skozi zgodovinsko izkušnjo osvetliti naslovno problematiko in njen možen razvoj v prihodnosti, pa je projekt »Nacionalna identiteta v kontekstu nadnacionalnih integracij v Evropi« s sociološkega vidika obrnjen v prihodnost, podobno kot projekt »Globalizacija in kulturna identiteta«, katerega temeljni cilj je sicer proučevanje kulturne identitete v času intenzivnega procesa globalizacije na vseh področjih družbenega življenja, vendar se pri tem ni bilo mogoče izogniti njenemu vplivu na narodno identiteto. Povsem drug zorni kot vprašanja odnosa do narodne identitete so obravnavali pravniki v projektu »Pravni vidiki varstva nacionalne identitete s posebnim poudarkom na evropskem združevanju« ali pa v projektu »Slovenska (politična) nacija v procesu evropske integracije«. Med pravne vidike razpravljanja o položaju, statusu in pravicah narodnih manjšin sodi tudi proučevanje evropske manjšinskovarstvene zakonodaje. To je opravljeno vsaj na deskriptivni in analitični ravni.

Nikakor ne nepomemben vidik oblikovanja narodne identitete, to je ekonomski, so obdelovali v projektu »Vloga ekonomije in kulture v procesu formiranja slovenske nacionalne zavesti«. Paleto znanstvenih disciplin, ki so se ukvarjale s problematiko narodne identitete, dopolnjuje filozofija z raziskovalnim projektom

»Diskurzivna konstitucija nacionalne in kulturne identitete v obdobju reinvecije demokracije.«

Nosilec projekta »Etnična razsežnost integracijskih procesov v pluralnih družbah ter upravljanje in razreševanje konfliktov« je sicer pravnik, toda vsebina in rezultati tega projekta imajo širše družbene aplikacije. Da so integrativni procesi povezovanja Slovenije imeli pomembno, če ne celo vodilno vlogo pri načrtovanja raziskovanja etničnosti in narodnih manjšin pri mnogih družboslovnih in humanističnih vedah v zadnjih desetih letih, dokazuje projekt, katerega nosilec je geograf in se ukvarja z vlogo narodnih manjšin v procesu evropskega povezovanja – »Čezmejno povezovanje narodnih manjšin v procesih evropskega združevanja«. Sem sodi tudi projekt »Funkcija obmejnih in etnično mešanih območij v prekomejnih integracijskih procesih države Slovenije – primer slovenske Istre«. Oba projekta se sicer osredinjata na socialno geografijo, vključujeta pa tudi druge stroke. Najširše se je z geografskega vidika problemov raziskovanja etničnosti ukvarjal projekt »Etnična geografija Slovenije in skupnega slovenskega prostora«. Etničnost v novih državnopravnih okvirih pa je bila temeljno vodilo tudi pri projektu z naslovom »Etnični razvoj Slovenije in Slovencev v pogojih evropskega povezovanja«. Z vidika narodnomanjšinskih skupnosti pa se z domala enako tematiko ukvarja projekt »Manjšinske in etnične skupnosti in integracija Republike Slovenije v Evropsko unijo«. Iz analize diskurza se na naslovno tematiko ozira tudi projekt s področja jezikoslovja »Jezikovna pragmatika in nacionalistične ideologije v odnosu do procesa konstitucije nacionalnega v Sloveniji«. Na raznovrstnost identitet je opozarjal in jo razčlenjeval projekt »Identitete obalnih mest: Koper, Izola, Piran, 1945–1995«. O narodni in kulturni identiteti narodnostno mešanega in zato še posebej občutljivega območja vzdolž italijansko-slovenske meje pa razpravlja projekt »Narodna in kulturna identiteta na območju slovensko-italijanskega kulturnega stika v procesih evropske integracije«. Vsebinsko kompatibilen, vendar ne neposredno povezan s procesi evropskih integracij in globalizacijskih problemov je projekt »Kultura narodnostno mešanega ozemlja slovenske Istre«, ki nosi umetnostnozgodovinski in spomeniškovarstveni pečat. S problemi identitete tega dela slovenskega ozemlja, povezanimi z etničnostjo, pa se ukvarja projekt »Identiteta in etnična struktura slovenske Istre«, antropološki pristop pa izpričuje projekt »K (ljudski) religioznosti kot koroborativnem dejavniku etnične pripadnosti v Kanalski dolini«.

Že iz tega selekcioniranega in zaradi objektivnih razlogov nepopolnega, hitrega pogleda na del raziskovalne dejavnosti na področju etničnosti in narodnih manjšin, je mogoče sklepati, da je (bil) raziskovalec na področju narodnega vprašanja proces slovenske integracije v nove evropske povezave, v povezavi s (tudi teoretskimi) vprašanji, povezanimi z etničnostjo, pomenil velik izziv. Morda je prav zato na drugi strani mogoče ugotoviti, da gre pri tem bolj kot ne za raziskovanje, ki ima v prvi vrsti pomen za razvoj znanosti in šele na drugem mestu za

neposredno aplikacijo. To seveda nikakor ne pomeni, da so rezultati tega raziskovanja neuporabni v vsakdanji družbeni in politični praksi, le zavedati se je treba, da se bo, če/ko bo politika želela uporabiti rezultate tega raziskovanja, soočila z znanstvenim in ne z ekspertiznim diskurzom. Pri čemer se seveda zavedam, da so aplikativne obdelave naslovne tematike potekale, celo v večini, v okvirih tako imenovanih ekspertiznih programov posameznih raziskovalnih institucij. Zagotovo to velja za današnjega slavljenca. Te ekspertize so naročale in plačevale konkretne državne institucije, vendar jih v tem pregledu stanja raziskovanja etničnosti in narodnih manjšin nisem upošteval, ker za to nisem kompetenten in omenjenega gradiva tudi ne poznam.

Vsekakor pa je treba zatrditi, da se je slovenska družboslovna in humanistična znanost dobro in pravočasno odzvala na izzive časa, čeprav sam med projekti, ki jih tu obravnavam, pogrešam več raziskovanja s področja jezikoslovja, pravnih ved in še posebej ekonomske znanosti. Prav tako se mi zdi vredno pripomniti, da pogrešam komparativne študije, torej študije, ki bi problemom, najširše označeno, slovenskega narodnega vprašanja, nastavile ogledalo problemom primerljivih narodnih vprašanj drugih evropskih narodov in jih med seboj primerjale. Le v ilustracijo navajam primer, ki je bil obdelan v prvem od navedenih projektov, o vzporednicah in razlikah v narodnem oblikovanju Slovencev in Bretoncev. Prepričan pa sem, da je kaj takega mogoče tudi s primerjanjem problematike etničnosti in narodnih manjšin drugod po Evropi. V tej zvezi zagotovo pomeni pomemben korak v pravo smer pred nekaj leti ustanovljeni »Mednarodni center za medetnične odnose in manjšine v Jugozahodni Evropi«, ki ima sedež na Inštitutu za narodnostna vprašanja, in katerega temeljni cilj je prispevati h krepitvi človekovih pravic, k demokratizaciji in izboljšanju medetničnih odnosov v večkulturnih družbah JV Evrope. Posebno pozornost posveča narodnim manjšinam in pravicam oseb, ki pripadajo narodnim manjšinam, upoštevajoč obstoječe mednarodne standarde.

Razveseljivo je tudi dejstvo, da se med vedami in pristopi, ki se ukvarjajo s to tematiko, pojavlja čedalje več novih disciplin in področij.

B) Kot drugi tematski sklop, ki daje ton raziskovanju obravnavanega časovnega okvirja so, lahko bi temu celo rekli klasične teme s področja preučevanja narodnih manjšin, ne glede na to, ali sodijo med tako imenovane tradicionalne ali novodobne. V ta sklop sodijo s svojimi deli nekateri prej omenjeni raziskovalni projekti, npr. vsi projekti, ki so povezani z narodnostno mešanimi ozemlji v Sloveniji in zamejstvu. Med projekte, ki so se lotili do tedaj popolnoma neobdelane narodno-manjšinske problematike, sodi projekt »Nemci na Slovenskem«, na svoj način pa tudi projekt »Slovenci v prostoru nekdanje Jugoslavije izven Slovenije«. V isto skupino bi lahko uvrstili še projekt »Medetnični odnosi v obmejnem prostoru med Slovenijo in Hrvaško«. V pregledanem gradivu je zaznavna odsotnost raziskovalnih

projektov, ki bi se neposredno dotikali problematike slovenske narodne manjšine na avstrijskem Koroškem in Štajerskem. Del odgovora na to vprašanje se zagotovo skriva v dejstvu, da je ta problematika vključena v širše zasnovane projekte, kot je denimo tisti o »Etnični identiteti in medetničnih odnosih v slovenskem etničnem prostoru« ali »Etnična geografija Slovenije in skupnega slovenskega prostora«, če oba projekta omenim le za ilustracijo. V najnovejšem času imamo pa vendar projekt, ki se ukvarja s to tematiko: »Vloga narodnih manjšin v čezmejnem sodelovanju po vstopu Slovenije v EU«. Veliko bolj prisotne so ciljne raziskave problematike Slovencev o zahodni meji. Mednje sodijo projekti: »Zahodna slovenska etnična meja, prebivalstvo in migracije (6.–20. st.)«, »Slovenci na Primorskem od razpada habsburške monarhije do priključitve 1918–1954«, »Slovensko-italijanski odnosi v sodobni zgodovini«, »Slovenski jezik na etnično mešanem ozemlju ob italijansko-slovenski meji«, »Pravni položaj slovenske manjšine v Italiji«, »Travma nasilja: Vpliv fašizma na prvo, drugo in tretjo generacijo« in »Dinamike političnega dogajanja, ideoloških in kulturnih premikov ter družbenogospodarskih in etničnih sprememb na Tržaškem«. Značilnost tega sklopa projektov je, da se z njo ukvarjajo praviloma, z eno samo izjemo, zgodovinarji. Očitno je v zadnjem času tudi strokovnjake veliko bolj okupirala dnevna politika v zvezi s slovensko manjšino v Avstriji, problematika Avstrijske državne pogodbe, dvojezičnih napisov, političnih nesoglasij znotraj manjšine in v dialogu z avstrijskimi oblastmi ... Vsekakor sem mnenja, da ne bi bilo odveč nekaj več znanstvene pozornosti posvetiti tudi tej konkretni problematiki, še zlasti sintezi njihovega razvoja, saj je monografija o povojni zgodovini koroških Slovencev, deležna mnogih kritik, pa tudi pohval, izšla že daljnega leta 1985. Zagotovo je čas za novo. Porabsko slovensko problematiko pokriva projekt »Slovenci v Porabju po letu 1989 – Vpliv tranzicije na Madžarskem na položaj ter narodno in kulturno identiteto Slovencev.«

Preučevanje problematike narodnih manjšin, ki živijo na ozemlju Slovenije, je večinoma »skrito« v projektih prvega tematskega sklopa. Neposredno povezan z madžarsko narodno manjšino oziroma se v pregledanem gradivu nanjo nanaša, je zgodovinski projekt »Odnos madžarske oblasti v času II. svetovne vojne do Slovencev«. Popolnoma na novo pa se odpira sklop preučevanja problematike tako imenovanih novodobnih manjšin v Sloveniji, to je pripadnikov narodov nekdanje Jugoslavije, ki živijo v Sloveniji, pa tudi Romov in Judov. Med konkretnimi tematikami iz tega sklopa je še posebej pomembna tista, ki obravnava probleme nestrpnosti in ksenofobije. Naj na tem mestu omenim le nekaj tipičnih projektov tega tipa – »Država – nacija in ksenofobija«, »Politični ekstremizem in nasilje do tujcev in drugačnih«, »Begunci v Sloveniji: kulturni, sociološki, ekonomski in politični vidiki in problemi« ter »Nacionalna varnost in medetnični konflikti«. Taka raziskovalna naravnost sodi med glavne smeri raziskovanja naslovne snovi tudi v Evropi in drugod po svetu. Če k temu dodamo, da so projektne skupine, ki se ukvarjajo s to problematiko, sestavljene iz strokovnjakov več znanstvenih disciplin

in različnih znanstvenoraziskovalnih organizacij, je prihodnja raziskovalna smer gotovo pravilno načrtovana.

C) Najmanjši, a zato nič manj pomemben del raziskovanja etničnosti opravljajo raziskovalci na področju preučevanja izseljenska/emigrantske problematike. Teme njihovih projektov so praviloma dovolj široke, med raziskovalci pa najdemo pretežno literarne zgodovinarje in zgodovinarje. Široko in zgodovinsko celovito je zastavljen projekt »Slovenski izseljenci in Evropa v 19. in 20. stoletju«. Podobna ugotovitev velja za projekt »Zgodovina izseljenstva Slovencev na obmejnih območjih med ZDA in Kanado v Kanadi« in za projekt »Slovenska izseljenska književnost«. Ožje, z izostrenim ciljem so zasnovani naslednji projekti: »Slovenski izseljenci na Švedskem in odnos slovenske (jugoslovanske) politike do njih«, »Vrhovi slovenskega emigrantskega slovstva: monografska zbirka«, »Izbrane slovenske naselbine in pomembni posamezniki v ZDA« in »Vloga zamejcev in izseljencev v procesu osamosvajanja in boja za mednarodno priznanje Republike Slovenije.«

Popolnoma se zavedam, da je podan pregled preučevanja etničnosti in narodnih manjšin nepopoln in omejen. Zavestno sem se namreč odločil, da v najbolj grobih črtah prikažem le sistematiko tistega dela zadevnega raziskovanja, ki se izhaja iz Poročil o financiranju raziskovalne dejavnosti iz proračuna Republike Slovenije. Ni mi šlo za podrobno obravnavo, temveč za oris stanja in tendenc pri raziskovanju naslovne tematike. Zato sem zagotovo izpustil kakšen pomemben element raziskovanja. Toda opravljeno delo dopušča nekaj sklepnih misli in te dovoljujejo tudi poskusi pogleda v prihodnost.

1. Raziskovanje etničnosti, narodnih manjšin in narodnega vprašanja v celoti je nujno potrebno in z novimi razmerami v državi in svetu nikakor ni v zatonu. Iz te ugotovitve izvira tudi prepričanje, da je v organizacijsko-raziskovalnem smislu še kako potrebna nekakšna oblika raziskovalnega polja »Narodno vprašanje«. Še več, v tem polju bi moral biti speljan evalvacijski postopek vseh tistih raziskovalnih projektov, ki se dotikajo narodnostne problematike, ne glede na temeljno disciplino, iz katere prihaja nosilec oziroma je bil vanjo uvrščen projekt. Večja koordiniranost in medinstitucionalno sodelovanje pri raziskovanju bi prispevalo k še uspešnejšemu delu.
2. Vsebinsko raziskovanje naslovne problematike zajema domala vsa relevantna področja. Na nekatere pomanjkljivosti, kakor jih sam vidim, sem opozoril že v besedilu. Glavne tendence prihodnjega raziskovanja in glavne vsebinske opredelitve bi morali nadaljevati po poti obdelovanja tako imenovanih »klasičnih tem«, in kot nove problematike, ki jo ponujajo nove razmere v družbi ter globalizacija in integracija sveta. Večji poudarek kot doslej bi bilo treba posvetiti komparativnim temam. To seveda ne pomeni zanemarjanja raziskovanja tako imenovanega slovenskega narodnega vprašanja, kakršen koli očitek, da se ga je doslej zanemarljivo, je brezpred-

meten, temveč pomeni le apel po še intenzivnejšem mednarodnem sodelovanju. Tudi raziskovalni poudarki v smeri raziskovanja odnosa »socialno : narodnostno« bi prispevali k celovitosti obravnavane tematike in njeni obogatitvi. Prav tako bi bilo treba več pozornosti kot doslej posvetiti raziskovanju problemov v zvezi z etničnostjo, s katero so se srečevali Slovenci v diaspori.

3. Na metodološko-disciplinarnem področju je nujno nadaljevati in poglobljati interdisciplinarni, večdisciplinarni, ali če hočete, naddisciplinarni pristop. Šele sinteza spoznanj več disciplin daje celovitejšo sliko obravnavane tematike. Zato je treba podpreti napore tistih raziskovalcev, ki razvijajo nove metodologije in pristope, obenem pa okrepiti temeljna, zlasti v sinteze usmerjena disciplinarna raziskovanja. Zgodovina in dosednji raziskovalni uspehi kar kličejo po sintetični obdelavi širših tem. Globinska obdelava ožjih tem je pri tem podlaga za kvalitetno sintezo.
4. Vse zapisano pa seveda nima prav velikega smisla, če rezultatov raziskovanja ni mogoče ali jih je težko objaviti. V disciplinarnem znanstvenem tisku je to sicer praviloma mogoče, vendar ostaja, kljub sodobnim tehničnim možnostim, mnogim zainteresiranim neznano. Ena sama specializirana revija *Razprave in gradivo* oziroma dve, če prvi prištejemo še »izseljensko« *Dve domovini*, je za opisano znanstveno produkcijo, še posebej za monografsko objavo rezultatov, premalo, saj jo praviloma zapolnijo že domači avtorji. Zato končujem tole moje, bolj glasno razmišljanje kot pa minuciozno analizo stanja, s predlogom današnjemu jubilarantu in financerjem raziskovalnega dela na tem področju, da še več pozornosti namenita izhajanju znanstvene monografske serije – *Etnične študije*.